

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»

Іван ДЕМИДОВ

2025 р.

Висновок

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Насильство в шкільному середовищі» здобувачки наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 *Право* (галузь знань 08 *Право*) Мар'яни Денисюк фахового наукового семінару зі спеціальності 081 *Право* Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти

1. Актуальність теми зумовлена тим, що зміни у суспільстві відбуваються під впливом низки обставин, серед яких особливу роль відіграють соціальні трансформації, розвиток інформаційних технологій, глобалізаційні процеси та зміни у правовій свідомості громадян. У цьому контексті проблема насильства в шкільному середовищі набуває особливої гостроти, оскільки вона не лише відображає загальні тенденції криміналізації суспільних відносин, а й спричинило значні правові та соціальні наслідки. З огляду на вікові особливості потерпілих і правопорушників, такі злочини мають специфічний характер, що ускладнює їхнє виявлення, кваліфікацію та попередження. Зростає потреба в ефективних кримінально-правових механізмах протидії цьому явищу, оскільки насильницькі прояви серед неповнолітніх можуть сприяти їхній подальшій девіантній поведінці та формуванню стійкої злочинної мотивації.

Під час війни визначена проблема насильства в шкільному середовищі набуває особливої актуальності, оскільки діти та підлітки зазнають значного психологічного стресу, що може сприяти підвищенню рівня агресії, зниженню контролю за власною поведінкою та формуванню толерантності до насильства. Крім того, загострення соціальних проблем, вимушене переселення, роз'єднання сімей, погіршення економічного становища та обмеженість можливостей отримання якісної освіти та виховання створюють сприятливе середовище для поширення насильницьких моделей поведінки серед неповнолітніх. Ослаблення інститутів пресвиції та правоохоронних органів у воєнний період ускладнює виявлення та запобігання таким правопорушенням, що потребує додаткового перегляду кримінально-правових та кримінально-процесуальних механізмів реагування.

Додатковий виклик становить висока латентність насильницьких діянь у шкільному

середовищі, зумовлена небажанням потерпілих звертатися до компетентних органів, страхом перед пресингом з боку агресора, а також низьким рівнем правової культури в частині захисту своїх прав. Водночас, правозастосовна практика стикається з проблемами розмежування кримінально каранних діянь і адміністративних проступків, а також з необхідністю врахування особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Таким чином, обрана тема є надзвичайно актуальною та суспільно важливою. Вона дозволяє не лише оцінити масштаби та причини насильства у шкільному середовищі, але й розробити ефективні заходи для його профілактики з урахуванням сучасних викликів, що постали перед українським суспільством.

Серед фахівців юридичної доктрини, які займалися проблематикою насильства, варто відзначити: В. Боровика, А. Благую, Р. Бундзу, І. Давидовича, О. Гуміна, Ю. Кобринського, Д. Коломойця, А. Ландіну, В. Навроцького, Н. Ортинську, М. Панова, О. Петрова, В. Сімонова та інших.

Серед зарубіжних учених, які першими досліджували проблему булінгу, варто зазначити: Т. Blaskwell, L. Bowes, K. Farrington, F. Lesell, B. Monks, E. Munte, D. Olweus, W. Smith, M. Toff, D. Lane тощо.

Серед українських науковців, що вивчали проблему булінгу, можна виокремити: А. Борщевську, С. Грибанову, М. Дмитренка, С. Бурову, С. Кривцову, А. Король, В. Іванченко, О. Ожйову, В. Панок, В. Пономарьову, В. Соловійову та багатьох інших.

Щодо вітчизняних досліджень шкільного насильства, слід виділити: М. Алексеєнка, О. Дроздову, Є. Дубровську, А. Ведернікову, Н. Лесько, І. Лубенець, Л. Лушпай, Т. Миронюк, К. Плутницьку, А. Полянничко, О. Шуміло, М. Ясеновську та інших дослідників.

Дослідження згаданих вище учених не стосувалися комплексного аналізу проблем насильства у шкільному середовищі. Тому обрана здобувачкою проблематика є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку правової системи та юридичної практики.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямками університету та кафедри. Дисертацію виконано відповідно до положень Законів України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145- VIII, «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 р. № 463-IX, «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III, а також Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII, який містить положення щодо захисту прав дітей, які зазнали насильства.

Робота також враховує положення Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, зокрема в частині забезпечення захисту дітей від насильства та жорстокого поводження, а також Державної цільової соціальної програми «Національний план дії щодо реалізації Конвенції ООН про

права дитини» на період до 2026 року, затвердженій Постановою КМУ від 30 червня 2021 р. № 725. Дисертаційна робота узгоджується зі стратегічними документами, що стосуються правової безпеки в освітньому середовищі, зокрема Національної стратегії створення безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2021–2025 роки, затвердженій розпорядженням КМУ від 14 квітня 2021 р. № 443.

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри міжнародного та кримінального права «Концептуальна доктрина правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (№0122U000732, термін виконання: січень 2022 – грудень 2026 р.).

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Дисертація є відображенням особистих досягнень й результатів самостійного комплексного дослідження здобувачки. Дисертанткою одноосібно здійснені постановка та вирішення всього комплексу завдань дисертації. Використання наукових напрацювань інших дослідників супроводжується посиланням на першоджерела. Серед публікацій у співавторстві, понад половина матеріалів складають власні теоретичні дослідження. Водночас використання ідей, думок, результатів наукового пошуку вітчизняних та іноземних авторів супроводжується посиланнями на використані джерела.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запроваджених автором рішень, висновків, рекомендацій. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів забезпечується кількома чинниками: оригінальністю змісту і логікою викладання матеріалу, використанням результатів анкетування осіб щодо рівня та стану насильства в загальноосвітніх навчальних закладах, проведеного в межах дисертаційного дослідження. Це дозволило здобувачці запропонувати низку теоретичних висновків, законодавчих пропозицій і практичних рекомендацій, пов'язаних з удосконаленням політики запобігання та протидії насильству у шкільному середовищі.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру. Наукова новизна одержаних результатів зумовлена актуальністю теми дисертації й полягає в тому, що в дисертації вперше представлено комплексний аналіз насильства в шкільному середовищі з урахуванням його форм, детермінант, кримінологічних характеристик учасників та заходів запобігання, що включають міжнародний досвід і вітчизняну кримінально-правову практику.

Основні результати роботи вирізняються науковою новизною і відзначаються теоретичним і практичним значенням та полягають у такому:

уперше:

— комплексно узагальнено розуміння насильства у шкільному середовищі яке позиціоновано як суспільно-небезпечну дію або бездіяльність, яка має на меті завдати шкоди фізичного, психологічного, економічного, сексуального характеру, відбувається між учнями або за участю педагогічних працівників чи інших учасників освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти, на його території або в контексті освітнього процесу, в тому числі у цифровому просторі;

— ідентифіковано ключові фактори ризику насильства: особистісні, сімейні, групові та культурні, які в сукупності утворюють складний індивідуальний набір детермінант, що сприяють виникненню булінгу як найбільш характерного виду насильства в шкільному середовищі;

— визначено кримінологічний портрет особи, що вчиняє насильство в шкільному середовищі, який охоплює як учнів (малолітніх та неповнолітніх), так і повнолітніх осіб, зокрема педагогічних працівників або інших учасників освітнього процесу;

— узагальнено комплекс заходів віктимологічної профілактики насильства в шкільному середовищі, котрий націлений на мінімізацію факторів віктимізації дітей та підлітків та включає: діяльність учасників освітнього процесу щодо формування безпечного середовища; впровадження навчальних курсів з правової освіти та розвитку емоційного інтелекту; розробку програм підтримки для жертв насильства, що охоплюють психологічну, юридичну та соціальну допомогу; систему функціонування громадських організацій відповідного спрямування;

— виявлені прогалини в законодавстві України щодо відповідальності осіб, залучених до освітнього процесу за вчинення злочинів, пов'язаних з шкільним насильством та запропоновані зміни КК України щодо уточнення відповідальності педагогічних та інших працівників освітніх установ за катування, розбещення неповнолітніх та законних представників за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною;

— комплексно охарактеризовано типову структуру особистості неповнолітньої жертви досліджуваного кримінального правопорушення, що включає демографічні, соціально-побутові, громадянсько-рольові, морально-ціннісні, психолого-медичні та кримінологічні характеристики та виокремлено типи жертв: пасивні, агресивні, хронічні жертви, жертви-кривдники;

удосконалено:

— критерії розмежування форм і видів насильства в шкільному середовищі, методи ідентифікації його проявів, а також підходи до класифікації, що враховують як зовнішній вираз насильницьких дій, так і їхній зміст, динаміку та можливі змішані форми;

— засоби удосконалення механізму державного впливу на зниження рівня насильства в школах: прийняття законодавчих актів, спрямованих на протидію насильству; організація

спеціалізованих освітніх курсів та тренінгів для педагогів, орієнтованих на розвиток навичок медіації та ефективної комунікації; проведення загальнонаціональних інформаційних кампаній з підвищення обізнаності населення щодо запобігання насильству; функціонування додаткових ресурсів підтримки, таких як гарячі лінії та чат-боти, що надають психологічну та юридичну допомогу постраждалим;

- аналіз причин насильницьких дій в шкільному середовищі з боку представників навчально-педагогічного колективу та в дитячому середовищі;

- освітньо-правову політику у сфері обов'язків учасників освітнього процесу щодо забезпечення обов'язку повідомлення про випадки фізичного, психологічного, економічного або сексуального насильства, що мали місце на території навчального закладу або за його межами під час навчального процесу чи з використанням електронних засобів комунікації незалежно від того сталося це щодо них чи інших учасників освітнього процесу;

набули подальшого розвитку:

- підходи до класифікації насильства в шкільному середовищі та виокремлення його сучасних видів (булінг, кібербулінг, дискримінація та гендерно зумовлене насильство), які відображають трансформацію соціальних взаємин у шкільному просторі та розширення впливу цифрового середовища на дітей;

- узагальнення міжнародного досвіду регулювання шкільного насильства в низці провідних держав включає такі країни: європейські – Норвегія, Швеція, Фінляндія, Велика Британія, Іспанія, Італія, Ірландія, Чехія, Португалія, Угорщина, Чорногорія, Польща, Греція, Румунія, Польща; північноамериканські – США, Канада; азійські – Японія, Південна Корея (Республіка Корея), Філіппіни, Індія, Сінгапур; африканські — Південна Африка.

- виявлення суттєвих розбіжностей у підходах різних країн до визначення та правового врегулювання булінгу, що дозволило окреслити ефективні практики для їх можливого застосування у національному законодавстві;

- розуміння сучасної динаміки проявів шкільного насильства та використанні статистичних даних для розробки ефективних механізмів протидії цьому явищу;

- положення про форми, у яких може проявлятися насильство (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) через виявлення їх особливостей у шкільному середовищі;

- наукові пропозиції щодо запобігання булінгу в шкільному середовищі;

- узагальнення ключових тенденцій динаміки шкільного насильства, з урахуванням впливу соціальних криз, латентності випадків, змін у формах булінгу та особливостей його сприйняття педагогами.

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Статті у виданнях, що включені до наукометричних баз даних Scopus / Web of Science

1. Koval M., Baranyak V., Slotvinska N., Denysiuk M., Kryzhanovskiy A. 2024. Judicial precedent in the justice of the anglo-american system of law. *Revista de Gestão Social e Ambiental*. Vol. 18. No. 6. P. e05869- 1–e05869-11. (Особистий внесок: підбір методології дослідження, аналіз судових прецедентів, що стосується дитинства та освіти, формування висновків)

Публікації, в яких відображено основні наукові результати дисертації (наукові видання, включені на дату опублікування до переліку наукових фахових видань)

1. Денисюк М.М., 2022. Поняття «насилства» у шкільному середовищі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*, №3, С. 344–357.
2. Денисюк М.М., 2023. Вплив війни на булінг в шкільному середовищі. *Науково-практичний журнал Європейські Перспективи. European Perspectives*, № 3, С. 72-81.
3. Денисюк М.М., 2023. Булінг в законодавстві різних країн світу. *Науковий журнал «Київський часопис права» Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*, № 2, С.199-207.
4. Денисюк М.М., 2023. Зв'язок віктимізації та булінгу в освітньому закладі: кримінальний аспект. *«Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*, Т. 32, С. 38-48.
5. Денисюк М. М., 2023. Діяльність ювенальної превенції України щодо протидії булінгу шкільному середовищі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*, Вип. 39, С. 117-123.
6. Денисюк М. М., 2023 . Булінг – застосування практики ЄСПЛ. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*, Випуск 80: Частина 2, С. 30-35.
7. Сорока С. Денисюк М., 2025. Кримінологічна характеристика жертви насильства в шкільному середовищі. *Наукові перспективи: журнал*. № 1(55), С. 1259-1274. (Особистий внесок: представлено наукове обґрунтування потреби змін у Кримінальному кодексі України з метою посилення правового захисту неповнолітніх жертв насильства у шкільному середовищі).

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Денисюк М.М., 2022. Генезис поняття «булінг». *Вдосконалення правового механізму прав і свобод людини і громадянина в умовах Євроінтеграції*. Всеукраїнська конференція (м. Львів, 25, березня 2022) С. 66-70.
2. Денисюк М.М., 2022. Суміжні поняття булінг. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез XI Всеукраїнської навково-практичної конференції*. (08 червня 2022) С. 33-36.
3. Денисюк М.М., 2023. Аналіз взаємозв'язку віктимблеймінгу та булінгу в шкільному середовищі: підходи та перспективи. *V Міжнародна наукова конференція «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації»* (Черкаси, 26 травня 2023) С. 78-81.

4. Денисюк М.М., 2023. Розмежування понять «остракізм», «мобінг», «булінг» в контексті кримінального права. LIII International Scientific and Practical Conference. «*New trends in science and technology: global challenges*». (Poland, Warsa, 5-6 June 2023) С. 11–16
5. Денисюк М.М., 2023. Шкільний булінг як злочин: застосування норм Кримінального кодексу України. *Науково-практична конференція: Механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*. (м. Полтава. 15-16 червня 2023) С. 35-39.
6. Денисюк М., 2023. Запобігання булінгу шкільному середовищі : діяльність правоохоронних органів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*: збірник матеріалів Всеукраїнської конференції (Львів, 2023) С. 72-75.
7. Денисюк М. М., 2024. Заходи попередження насильства в загальноосвітніх закладах. *Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір*: збірник матеріалів Міжнародної конференції (Львів, 29 березня 2024) С. 62–65.

1. 7. **Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо.** Основні положення дисертаційної роботи оприлюднено у виступах і доповідях на науково-практичних конференціях, форумах та інших заходах, зокрема: «Вдосконалення правового механізму прав і свобод людини і громадянина в умовах Євроінтеграції» (м. Львів, 25 березня 2022 р.); «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 8 червня 2022 р.); «Механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Полтава, 15-16 червня 2022); «Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 27 жовтня 2023); «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації» (м. Черкаси, 26 травня 2023), «Myśl Naukowa. New Trends in Science and Technology: Global Challenges (м. Варшава, Республіка Польща, 5-6 червня 2023).

8. **Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати.** Розроблені положення, пропозиції та висновки, що сформульовані у роботі, можуть бути враховані та використані у:

– *науково-дослідній роботі* – як підґрунтя для подальшого дослідження проблем запобігання і протидії насильству у шкільному середовищі;

– *освітньому процесі* – при підготовці навчальних і робочих програм, планів семінарських робіт і практичних занять у процесі викладання дисциплін, таких як «Адміністративне право», «Кримінальне право», «Кримінологія», «Ювенальне право» для студентів спеціальності 081 *Право*, з метою формування у майбутніх правників глибоких знань щодо даної проблематики.

9. Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі народного господарства, де вони можуть бути застосовані. Розроблені положення, пропозиції та висновки, що сформульовані у роботі, можуть бути враховані та використані у:

правотворчій діяльності – для вдосконалення нормативно-правових актів, спрямованих на посилення захисту прав дітей, удосконалення механізмів реагування на булінг і насильство в освітніх закладах, а також для формування правової культури, формування інклюзивного, безпечного суспільства та оновлення освітньої політики через впровадження цих пропозицій;

правореалізаційній діяльності – для підвищення рівня обізнаності педагогів, працівників навчальних закладів і правоохоронних органів щодо ефективних механізмів протидії насильству та булінгу в навчальних закладах, а також для створення інтегрованих програм навчання та підготовки осіб, які працюють з дітьми, до швидкого реагування на випадки насильства та запобігання подібним ситуаціям (довідка видана УПД ГУНП в Івано-Франківській області № 61528-2025 від 17.04.2025).

10. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення. Дисертаційна робота Денисюк Мар'яни на тему «Насильство в шкільному середовищі» за структурою, мовою та стилем викладання відповідає нормативним документам МОН України.

У ході обговорення до неї не було висунуто жодних зауважень щодо самої суті роботи.

11. З урахуванням зазначеного,

На фаховому науковому семінарі Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти зі спеціальності 081 *Право ухвалили:*

11.1. Дисертація Денисюк Мар'яни Михайлівни, здобувачки вищої освіти ступеня доктора філософії «Насильство в шкільному середовищі» є завершеною науковою працею, у якій розв'язано конкретне наукове завдання щодо комплексного аналізу явища насильства в шкільному середовищі через визначення кримінологічних детермінантів, що впливають на поширення цього явища та розроблення ефективних правових заходів, спрямованих на його попередження та протидію, що має важливе значення для галузі знань 08 *Право*.

11.2. Основні наукові положення, методичні розробки, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, логічні, послідовні, аргументовані, достовірні, достатньо обґрунтовані. Дисертація характеризується єдністю змісту.

11.3. У 15-ти наукових публікаціях повністю відображені основні результати дисертації, з них 1 стаття у виданні, що включено до наукометричної бази даних Scopus, 7 статей у наукових фахових виданнях України, 7 тез доповідей на конференціях

на конференціях та інших науково-практичних заходах, які констатують апробацію результатів дисертації.

11.4. Дисертація відповідає вимогам МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, зі змінами).

11.5. Дисертація є результатом самостійних досліджень, не містить елементів фальсифікації, компіляції, плагіату та запозичень, що констатує відсутність порушення академічної доброчесності. Використання текстів інших авторів мають належні посилання на відповідні джерела.

11.6. З урахуванням наукової зрілості та професійних якостей Денисюк Мар'яни Михайлівни дисертація «Насильство в шкільному середовищі» рекомендується для подання для розгляду та захисту у спеціалізованій вчентій раді.

За затвердження висновку проголосували:

За – 13 (тринадцять)

Проти – немає

Утримались – немає.

Головуючий на семінарі,

Директор Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
д.ю.н., проф.

Володимир ОРТИНСЬКИЙ

Рецензенти:

Д.ю.н., проф., професор кафедри
Теорії права та конституціоналізму
К.ю.н., доц., доцент кафедри
міжнародного та кримінального права

Наталія ОРТИНСЬКА

Ростислав БУНДЗ

Відповідальний у ІППО за атестацію Ph.D,
д.пед.н., проф.

Юрій КОЗЛОВСЬКИЙ

27 березня 2025 р.